

ПРОЩАННЯ З АКАДЕМІКОМ БОРИСОМ ЄВГЕНОВИЧЕМ ПАТОНОМ

19 серпня 2020 р. пішов з життя видатний український вчений, Президент Національної академії наук України, головний редактор журналу «Вісник НАН України» академік НАН України Борис Євгенович Патон. Легендарна особистість, ровесник Академії, яка, без перебільшення, була всім його життям, мудра, небайдужа, чуйна і глибоко інтелегентна людина, вчений зі світовою славою, талановитий керівник і організатор науки, одне з обличчя України, за якими нас впізнають у світі, — Борис Євгенович уособлював цілу епоху української науки. Світла пам'ять...

Формула щастя в тому, щоб твоє життя
і твоя діяльність були потрібні людям.

Б.Є. Патон

У суботу 22 серпня 2020 р. у клубі Кабінету Міністрів України в Києві відбулася церемонія прощання з видатним науковцем, Президентом Національної академії наук України, першим Героєм України, двічі Героєм Соціалістичної Праці академіком Борисом Євгеновичем Патonom.

Віддати останню шану великому співвітчизнику прийшли сотні людей: колеги-науковці, перші особи держави, політики, відомі громадські діячі, друзі та багато українців, які навіть не були особисто знайомі з Борисом Євгеновичем, але усвідомлювали масштаб його особистості. Черга охочих висловити повагу могутньому таланту вченого вищукалася по вулиці Інститутській аж до Алеї Героїв Небесної Сотні.

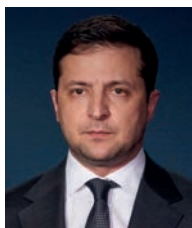
У церемонії прощання взяли участь Президент України Володимир Зеленський разом з дружиною пані Оленою, Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль, Голова Верховної Ради України Дмитро Разумков, перший заступник Голови Верховної Ради України Руслан Стефанчук, керівник Офісу Президента України Андрій Єрмак, перший Президент України після здобуття незалежності (1991–1994) Леонід Кравчук, Київський міський голова Віталій Кличко та інші офіційні особи.

Проводив траурну церемонію перший віцепрезидент Національної академії наук України академік НАН України Володимир Павлович Горбулін.

Поховання Бориса Євгеновича Патона відбулося на головній алеї Байкового кладовища, поруч з могилою його батька Євгена Оскаровича Патона. В офіційній частині церемонії з прощальними словами виступили представники уряду та Національної академії наук України.

Мабуть, жодних слів замало, щоб висловити глибину втрати, яка в ці дні спіткала вітчизняну і світову науку, але на додаток до офіційного некрологу наведемо в цьому нарисі пряму мову з виступів учасників церемонії прощання та бліцінтерв'ю, взятих у членів редколегії журналу «Вісник НАН України».

**З виступу Президента України
Володимира Олександровича
Зеленського**

Борис Євгенович став легендою України. Людина, масштаб якої важко описати. Металург, інженер, винахідник, науковець, викладач. Перший нагороджений званням Героя України. Академік. Геній. Є багато слів, якими можна описати Бориса Євгеновича Патона, однак немає таких слів, які повною мірою могли б розкрити масштаб його постаті і масштаб тієї втрати, якої сьогодні зазнала наша країна. Я щиро дякую долі за те, що в житті мені випала можливість особисто поспілкуватися з Борисом Євгеновичем. Це була грандіозна особистість.

**З виступу Голови
Верховної Ради України
Дмитра Олександровича
Разумкова**

Щирі співчуття близьким та колегам Бориса Євгеновича Патона, який сьогодні пішов з життя. Його внесок у розвиток української науки неоціненний, і саме завдяки його невтомній праці сьогодні ми можемо пишатися нашою Націо-

нальною академією наук. Його непереборний оптимізм та жага до пізнання надихали!

**З виступу Прем'єр-міністра
України Дениса Анатолійовича
Шмигала**

Ми проводжаємо у вічність Героя України легендарного вченого Бориса Євгеновича Патона. А з ним і цілу епоху. Це велика втрата для України. Борис Євгенович був великою людиною. Людиною з великої літери. Понад пів століття він очолював Національну академію наук. Пам'ять про нього залишається жити у численних працях, публікаціях, винаходах та серцях багатьох поколінь. Він був реальним прикладом того, як потрібно своє життя віддавати служінню людям, улюбленій праці, науці, Україні. Дякуємо йому за це.

**З виступу першого
віцепрезидента Національної
академії наук України
академіка НАН України
Володимира Павловича
Горбуліна**

Ми сьогодні проводжаємо дивовижну людину, життя якої було присвячене науці, науково-технічному прогресу. Це, безумовно, вчений зі світовим ім'ям. Свою першу наукову роботу він опублікував у 1948 р., а всього у нього близько 1000 наукових публікацій, більш як 400 патентів. Він керував Інститутом електрозварювання (ви тільки вдумайтеся!) 67 років, 58 років очолював Академію.

І водночас це була людина з дуже високими моральними ідеалами. Він був на диво уважним до людей, обов'язковим при виконанні своїх обов'язків, ніколи нічого не забував і вирізнявся глибокою людяністю, що, відверто кажучи, досить рідко трапляється не лише в нашому суспільстві, а й у будь-якій спільноті.

Ми сьогодні прощаємося з людиною, я б сказав, планетарного масштабу, оскільки його розробки в галузі електрозварювання людство використовує майже повсюдно — на землі, під водою, в космосі, в медицині. І нам залишається гідно продовжувати його справу, йдучи шляхом, який він для нас визначив.

Для мене особисто це дуже дорога людина. Я глибоко вдячний долі, що вона дозволила мені бути поруч і працювати разом з Борисом Євгеновичем Патоном.

З виступу першого віцепрезидента Національної академії наук України, голови Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академіка НАН України Антона Григоровича Наумовця

Людина-легенда, людина-велетень, людина-творець, славний представник роду Патонів, найхарактернішою рисою якого було служіння Батьківщині. Саме він втілює у життя Академії принцип, який свого часу сформулював її перший президент Володимир Іванович Вернадський, — наука має служити народу.

Борис Євгенович продовжив справу свого батька, розвиваючи науку про з'єднання матеріалів, і водночас керував величезним колективом Академії, яка в найкращі свої часи налічувала 90 тис. співробітників. Причому науковцями керувати дуже нелегко, бо це люди творчі, амбітні, але він вмів їх поєднувати, вмів спрямовувати їхню енергію на корисні справи.

Бориса Євгеновича зазвичай називають великим винахідником, проте винаходи бувають різні. Є такі, що завершуються лише отриманням авторського свідоцтва, а є такі, що змінюють світ. І винаходи патонівської школи вплинули на загальний технологічний рівень людства. Про це свідчать численні листи співчуття, надіслані на адресу НАН України з приводу нашої болючої втрати не лише від світової наукової спільноти, а й від лідерів різних держав світу. Великі постаті гартуються на великих справах. І саме такі великі завдання ставила держава перед патонівською школою.

Наведу лише один яскравий приклад: за розробленою в Інституті електрозварювання технологією зварювання труб великого діаметра вже прокладено більш як 80 тис. км трубопроводів, якими можна двічі оперезати земну кулю вздовж екватора.

І тепер, коли не стало з нами Бориса Євгеновича, наш головний обов'язок — виконати його заповіт: будь-що зберегти Академію як величезне інтелектуальне надбання нашої держави.

З виступу заступника директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України, академіка-секретаря Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України академіка НАН України Леоніда Михайловича Лобанова

Терміни, впродовж яких Борис Євгенович керував Інститутом електрозварювання та Академією, мабуть, не мають аналогів у всьому світі. Однак мало хто згадує, яка напружена робота і яка величезна відповідальність стояли за цим.

Складно переоцінити значущість спадщини Бориса Євгеновича. Він зробив величезний внесок у матеріалознавство. Його розробки, без перебільшення, підвищили рівень науково-технічного прогресу людства. Він впровадив в українській академічній науці принцип, за яким дослідження обов'язково мають завершуватися практичним застосуванням у промисловості, започаткував цільові науково-технічні програми. Він створив знану у всьому світі наукову школу.

Всі, хто знав Бориса Євгеновича, завжди відзначали його глибоку порядність і доброзичливість, дивувалися його фантастичній працездатності, вмінню спрямовувати зусилля багатотисячних колективів на досягнення поставленої мети.

З виступу Віцепрем'єр-міністра України — Міністра з питань стратегічних галузей промисловості України Олега Семеновича Уруського

Мені пощастило співпрацювати з Борисом Євгеновичем від початку створення в Україні Національного космічного агентства, оскільки один з перших договорів про співробітництво агентство підписало саме з НАН України. Він докладав багато зусиль для розвитку вітчизняної космічної галузі і не тільки. Складно навіть пригадати одразу сферу людської діяльності, в якій не застосовувалися б здобутки Бориса Євгеновича Патона та його славетного інституту.

Саме такі, величні у своєму масштабі пости, яким був Борис Євгенович, назавжди залишаються в пам'яті народу і ушляблюють свою країну у світовому вимірі. Впевнений, що сьогодні разом з нами тужать багато людей по всій земній кулі.

Ми прощаємося зараз не просто з людиною, а з цілою епохою. Спасибі Вам, Борисе Євгеновичу, за все, що Ви зробили для нас. Вічна пам'ять.

З виступу тимчасового виконувача обов'язків Міністра освіти і науки України Сергія Миколайовича Шкарлета

Сьогодні з життя пішов великий українець, людина світу, яка кожен свій крок робила на користь науки і освіти, на користь людству. Усією своєю діяльністю — від формування наукової ідеї, її інженерної реалізації, промислового втілення до отримання економічного ефекту — Борис Євгенович підтверджував велич родини Патонів, велич української науки, велич того колективу, який стояв за втіленням цієї ідеї.

Звісно, це величезна втрата для учнів, колег, це, безумовно, величезна втрата для родини, але це також величезна втрата для всієї України і всього світу. Крокуючи життям, Борис Євгенович давав нам всім надію на те, що наука переможе, на те, що саме через тісну взаємодію науки і освіти можливий розвиток держави, велич України. І найголовніший наш обов'язок сьогодні — це пам'ять про цього великого вченого.

З виступу президента Національної академії педагогічних наук України академіка НАН України і НАПН України Василя Григоровича Кременя

Борис Євгенович був не просто видатним вченим, він був видатною особистістю у будь-якій справі, якою займався. Все життя він віддав науці про метали, але я не знаю іншої людини, яка б так глибоко знала людей, так уміла співпрацювати з ними. Я впевнений, що одна з причин, чому Борис Євгенович так безпрецедентно довго керував Академією і Інститутом, полягає в тому, що він був видатний людинознавець. Більше того, за радянських часів українська Академія значно вирізнялася серед академій наук інших республік, на мою думку, тому, що Борис Євгенович зумів поєднати фундаментальні і прикладні дослідження, запровадивши механізми впровадження розробок у суспільну та економічну практику.

І потім саме за його підтримки, а іноді й за його ініціативою в незалежній Україні було створено національні галузеві академії наук. Він був для всіх нас як батько. Під час засідань Ради президентів галузевих академій, які завжди відбувалися у дружній доброзичливій атмосфері, він щиро цікавився нашими справами, допомагав вирішувати проблеми.

Ми зараз фізично прощаємося з Борисом Євгеновичем, але він буде жити в нашій пам'яті, в наших серцях. Його ім'я навіки золотими літерами буде вписано в історію людства. А найкращим увічненням пам'яті Бориса Євгеновича Патона було б те, щоб наука посіла достойне місце в Україні.

З виступу ректора Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» академіка НАН України Михайла Захаровича Згуровського

Історія КІП дуже тісно пов'язана з родиною Патонів. Євген Оскарович почав працювати

в Київському політехнічному інституті тоді, коли був уже відомим ученим у галузі мостобудування, і майже одразу він започаткував знамениту тріаду: наука — виробництво — кадри, яка тепер становить основу інженерно-технічної освіти в країні. Саме з КПІ у 1934 р. виділився славетний Інститут електрозварювання.

Борис Євгенович продовжив справу батька. Він народився на території КПІ у професорській квартирі, де проживала сім'я Патонів, був охрещений в університетській церкві Матрії Магдалини, навчався у КПІ. Завдяки його зусиллям факультет зварювання, заснований Євгеном Оскаровичем, став відомим у світі і здійнявся на зовсім нові висоти.

На території КПІ вже стоїть пам'ятник Євгену Оскаровичу Патону, невдовзі поруч з'явиться пам'ятник Борису Євгеновичу. І вони обидва, батько і син, з надією дивитимуться на нашу талановиту молодь, як викарбувано на постаменті пам'ятника Патону-старшому.

З виступу заступника директора Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України академіка НАН України Ігоря Віталійовича Кривцюна

Такого ставлення до науки, як у Бориса Євгеновича, я не бачив більш ні в кого. Це була не просто любов, не просто бажання займатися наукою, шукати відповіді і зробити якомога більше. Це була безоглядна відданість своїй справі. Очолити Інститут електрозварювання після смерті батька, Борис Євгенович послідовно і планомерно робив усе можливе і неможливе, щоб Київ став зварювальною столицею світу. І він досяг цієї мети. Я не буду перелічувати всі способи і методи зварювання, розроблені під його керівництвом, зазначу лише, що такої кількості унікальних фахівців зі зварювання, як у нашому інституті, дійсно немає в жодній країні світу.

Борис Євгенович був глибоко порядною людиною, він з великою повагою ставився до своїх колег, завжди допомагав їм у вирішенні будь-яких

проблем. Поєднання цих якостей з великою вимогливістю дозволило йому згуртувати наш дружний колектив. Ми всі з великою радістю і натхненням працювали під його керівництвом. Це була унікальна людина, унікальний учений і унікальний керівник. Нам буде дуже не вистачати його. Однак ми докладатимемо всіх зусиль, щоб гідно продовжити справу всього його життя.

З інтерв'ю віцепрезидента Національної академії наук України академіка НАН України Анатолія Глібовича Загороднього

Пішла з життя велика людина, яка визначила цілу епоху в житті Академії — епоху Патона. Один з найвидатніших учених у галузі металургії, технології металів, електрозварювання та матеріалознавства, організатор науки і громадський діяч. Розроблені ним нові методи автоматизації зварювальних процесів, нові технології зварювання — електрошлакова, плазмова, лазерна, електронно-променева, гібридна плазмово-дугова — докорінно змінили уявлення про можливості й перспективи розвитку цих технологій. Наочним прикладом є технологія зварювання живих тканин, яку нині широко використовують у медицині.

Відданість науці була, мабуть, найхарактернішою рисою Бориса Євгеновича. Його працездатність була дивовижною, він працював щонайменше по 12 годин на день, навіть у вихідні дні та під час відпустки. Коли повертався з відпочинку, завжди мав великий список ідей та доручень. Ми жартома називали їх «морськими хвилями Патона». Зранку він зазвичай працював в Інституті, а після обіду приїжджав в Академію. Часто я потрапляв до нього лише о восьмій вечора. Востаннє ми бачилися у неділю 16 серпня. Обговорили академічні справи, новини в країні, він дав деякі поради і доручення. Розмова тривала недовго, десь 15–20 хв, оскільки було помітно, що йому важко і почувається він недобре.

**З інтерв'ю віцепрезидента
Національної академії наук
України, голови Секції хімічних
і біологічних наук НАН України
академіка НАН України
Вячеслава Григоровича Кошечка**

Відхід з життя Бориса Євгеновича — величезна втрата для світової і вітчизняної науки, особливо це непоправна втрата для Національної академії наук України та багатьох із нас.

Борис Євгенович, 58 років очолюючи Академію, зробив колосальний внесок у її розвиток, започаткування нових наукових напрямів, заснування нових установ, забезпечення інститутів сучасним науковим обладнанням, у розбудову наукової інфраструктури — будівництво нових корпусів, академістечок, житла для працівників Академії, створення потужної науково-виробничої бази тощо.

Саме завдяки Борису Євгеновичу Академія стала визнаним світовим науковим центром і досягла зеніту своєї слави.

Будучи надзвичайно талановитою людиною, Борис Євгенович чудово орієнтувався в різних галузях науки, відчував і розумів новітні тенденції та перспективи розвитку того чи іншого напрямку досліджень, регулярно виносив ці питання на обговорення під час засідань Президії НАН України.

За роки його президентства дослідження установ Секції хімічних і біологічних наук, як і інших секцій, набули величезного розвитку. Він підтримував започаткування досліджень у новітніх напрямках хімії, біології, медичної біології, зокрема роботи зі створення нових хімічних речовин, матеріалів різного функціонального призначення (каталізаторів, сорбентів, полімерних матеріалів, барвників тощо), нових лікарських засобів, генетики, клітинної та молекулярної біології, біотехнологій, створення нових стійких та високопродуктивних сортів сільськогосподарських рослин та багато інших. Одним з його пріоритетів були міждисциплінарні дослідження, оскільки саме на стику різних наук і зароджуються нові наукові напрями. Неабияку увагу Борис Євгенович приділяв

установам Академії, які є об'єктами природно-заповідного фонду України та становлять національне надбання.

Від усього серця вдячний Борису Євгеновичу за те, що він свого часу запросив мене до своєї команди, за те, що останні 5 років мені пощастило пліч-о-пліч працювати і спілкуватися з ним. Я багато чого навчився у нього, постійно дивувався його мудрості та виваженості при прийнятті багатьох доленосних рішень у непрості часи, які переживала Академія, доброзичливості та шанобливому ставленню до людей, скромності та особливо його неймовірній працездатності — наука і Академія для нього були понад усе, це був основний зміст його життя.

На жаль, як це не сумно, Бориса Євгеновича Патона не стало. Нехай земля йому буде пухом, а пам'ять про нього завжди житиме в наших серцях. Найкращим вшануванням пам'яті дорогого Бориса Євгеновича стане дбайливе ставлення до тих основ, які заклав він та його попередники, збереження та примноження надбань Академії.

**З інтерв'ю віцепрезидента
Національної академії наук
України, голови Секції суспільних
і гуманітарних наук НАН України
академіка НАН України Сергія
Івановича Пирожкова**

Борис Євгенович Патон для мене завжди був людиною високої моралі та доброзичливості, видатним вченим, який відкрив нові горизонти науки в ім'я не лише технічного, а й інтелектуального та морального прогресу людства, вивів на світовий рівень розробки в галузі зварювання та металургії.

Державник і патріот України, Борис Євгенович своєю творчою діяльністю на всіх етапах життя сприяв розвитку цивілізаційної суб'єктності нашої держави, а його гуманістичні ідеї відкрили нові перспективи утвердження ноосферної теорії В.І. Вернадського.

У моєму житті Борис Євгенович відіграв вирішальну роль у розбудові нового напрямку наукового пошуку — стратегічних досліджень. Він

завжди був для мене яскравим взірцем ставлення до улюбленої праці, відповідальності за доручену справу. І наш обов'язок зберегти і творчо примножити великий спадок великої Людини — Національну академію наук України.

З інтерв'ю головного вченого секретаря Національної академії наук України академіка НАН України Вячеслава Леонідовича Богданова

Борис Євгенович Патон є величною, унікальною постаттю у вітчизняній і світовій науці, людиною, яка зробила надзвичайно багато для своєї країни, для науки і техніки, для Академії.

Для всіх, хто мав велике щастя впродовж багатьох років працювати і безпосередньо спілкуватися з ним, Борис Євгенович назавжди залишиться взірцем винятково відповідального і професійного ставлення до своєї роботи, відданого служіння науці. Його вміння об'єднувати і надихати своїх соратників і колег на вирішення масштабних наукових та науково-технічних проблем дійсно вражало. Щире захоплення викликали його мудрість і непохитна воля, здатність у найскладніші періоди зберігати спокій і впевненість, його талант заряджати співрозмовників оптимізмом і вірою у свої сили. Він був неперевершеним дипломатом, знаходив спільну мову з усіма — від президента країни до пересічної людини. Незважаючи на свій високий статус та незаперечний авторитет, він залишався простим у спілкуванні, мав тонке почуття гумору, завжди був готовий допомогти колегам у вирішенні їхніх життєвих проблем.

Добра і світла пам'ять про Бориса Євгеновича Патона збережеться в серцях багатьох поколінь.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення математики НАН України академіка НАН України Анатолія Михайловича Самойленка

Борис Євгенович — геній в науці і геніальний її організатор. Протягом епохи керування Академією він постійно дбайливо ставився до проблем розвитку математики і високо цінував її як науку, часто наголошуючи, що «математика — це цариця наук». Математики відчували і цінували його тепле ставлення до своєї праці. Ми переповнені сумом, але ніколи не забудемо його величезний внесок у становлення та збереження української науки.

Світла пам'ять про Бориса Євгеновича навіки залишиться у наших серцях.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення інформатики НАН України академіка НАН України Пилипа Іларіоновича Андона

Важко переоцінити роль Бориса Євгеновича Патона як організатора науки. Він був одним з ініціаторів моделі організації науки, яка впродовж тривалого періоду була основою наукового розвитку нашої країни. Ця модель охоплює основні стадії системного і комплексного забезпечення поєднання власне наукових досліджень та їх реалізації — від фундаментальних досліджень через прикладні й дослідне виробництво до масштабного впровадження.

Не можна не відзначити широке бачення Борисом Євгеновичем ролі міждисциплінарних досліджень. Він завжди був на вістрі науки, всебічно підтримував впровадження інформаційних технологій та комп'ютерного моделювання у практику наукових досліджень.

Про масштаб його особистості свідчить глибоке розуміння ним необхідності інтеграції наукового простору, що було реалізовано у форматі Міжнародної асоціації академій наук, започаткованої за його ініціативи.

Наукова спільнота зазнала великої втрати. Але ми повинні докласти максимум зусиль для збереження і розвитку нашої Академії, якій Борис Євгенович присвятив понад половину свого життя.

**З інтерв'ю академіка-секретаря
Відділення механіки НАН України
академіка НАН України Анатолія
Федоровича Булата**

У становленні України як держави — визначного у світі виробника наукомісткої продукції, зокрема авіаційної та космічної техніки, є великий внесок Бориса Євгеновича — людини-легенди, керівника, вченого, творця, чие життя до останнього подиху було присвячене науці та людству.

Борис Євгенович завжди приділяв особливу увагу науковому супроводженню багатьох галузей економіки нашої держави. Під його керівництвом Академія налагодила тісні зв'язки з підприємствами України, зробила значний внесок у становлення вітчизняної промисловості, а в її структурі було створено інститути, діяльність яких спрямовано на вирішення нагальних проблем сьогодення.

Тепер, коли ми залишилися без Бориса Євгеновича, збереження наукового потенціалу нашої Академії, розвиток нових та трансформація наявних наукових напрямів її досліджень буде найкращим проявом шани та пам'яттю про його велич.

**З інтерв'ю академіка-секретаря
Відділення фізики і астрономії
НАН України академіка НАН
України Вадима Михайловича
Локтева**

Важко по «гарячих слідах» висловити силу болю, викликаного цією величезною втратою, насамперед для сім'ї, для колективу Інституту електрозварювання, на чолі якого Борис Євгенович стояв неймовірно 67 років, для Академії, в якій він був незаперечним лідером і авторитетом протягом також фантастичного періоду — 58 років, для країни, в розвиток якої його внесок неможливо переоцінити, врешті-решт для людства, яке не

може похвалитися, що має надлишок особистостей такої інтелектуальної потужності. Борис Євгенович уособлював нашу Академію настільки, що ніхто і ніколи не ставив під сумнів справедливість слів: «Ми говоримо Академія — маємо на увазі Патона, ми говоримо Патон — маємо на увазі Академію». Я вже не кажу, що Борис Євгенович був справжнім оберегом Академії, завдяки якому вона вижила у буремні роки становлення незалежності.

Якби якийсь письменник написав роман, у якому герой походив би на Бориса Євгеновича за віком, участю в численних історичних подіях, професійним та людським досвідом, термінами перебування на різних високих посадах, своїми досягненнями, заслуженим визнанням, високим авторитетом, глибокою повагою з боку величезної кількості людей, яким він абсолютно безкорисливо допомагав і імена яких на диво точно і довго пам'ятав, нарешті, за гігантською масою колег, які бачили в ньому неперевершений і недосяжний приклад для наслідування, то будь-який пересічний читач безапеляційно заявив би, що це вигадка, такого не буває і бути ніколи не може. Проте життя виявилось багатшим за фантазії і довело, що в реальності таке все ж можливо.

Як представник Відділення фізики і астрономії маю щиро подякувати Борису Євгеновичу за розуміння наших складних проблем, багаторічну підтримку і допомогу в розвитку найактуальніших напрямів, сприяння у становленні низки нових інститутів, численні зустрічі з нами і цікавість до отримуваних нами результатів. Він вирізнявся надзвичайною інтуїцією і відчуттям нового, перспективного. Так, приблизно 60 років тому він підтримував створення в Україні декаметрової радіоастрономії — тоді майже невідомого розділу астрофізики. А тепер унікальні українські радіотелескопи стали візитівкою не тільки Академії, а й України в цілому. Лише рік він не дожив до святкування півстолітнього ювілею найбільшого у світі Українського Т-подібного радіотелескопа (УТР-2), який збагатив науку першорядними результатами. Відтоді у вітчизняній радіоастрономії стався значний прогрес, і тепер

вона дуже затребувана світовим співтовариством. У тому, що її експериментальна база і досягнення її досі залишаються неперевершеними, є великий персональний внесок Бориса Євгеновича.

Тому зрозуміло, що нам, фізикам і астрономам, дуже важко змиритися з відходом Бориса Євгеновича у світ інший, і наш обов'язок міцно тримати та нести далі прапор Академії, високо піднятий Борисом Євгеновичем як символ і дороговказ її майбутніх здобутків.

**З інтерв'ю академіка-секретаря
Відділення наук про Землю
НАН України академіка НАН України
Олександра Миколайовича
Пономаренка**

Завдяки своїм людським якостям, професійному досвіду та знанням Борис Євгенович користувався великою повагою та авторитетом у світовій науковій спільноті. Він залишиться у нашій пам'яті як надзвичайно працьовита, наполеглива, енергійна та щира людина, до якої ми — колеги — завжди могли звернутися за порадою або допомогою.

Під час аварії на Чорнобильській АЕС Борис Євгенович одразу об'єднав зусилля колективів багатьох інститутів Академії, і ми вже з перших днів цієї страшною катастрофи працювали над ліквідацією її наслідків.

У роки незалежності України Борис Євгенович доклав максимальних зусиль, щоб зберегти та примножити потенціал вітчизняної науки, сприяв розгортанню нових наукових напрямів, необхідних для розбудови сучасної європейської держави, її економіки, науково-технічної та соціально-культурної сфер, зміцнення обороноздатності держави.

Для нього взагалі не існувало дрібних чи незначних справ. Пригадую, як у травні 2020 р. директор Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського академік В.В. Гончарук звернувся до Бориса Євгеновича з питанням про організацію наукового обстеження греб-

лі Київської ГЕС, щоб оцінити стан її безпеки. Незважаючи на величезну зайнятість, Борис Євгенович моментально долучився до вирішення цього питання, ініціював створення робочої групи під моїм керівництвом та сприяв всебічному дослідженню цієї гідротехнічної споруди.

Він завжди допомагав науковцям Відділення наук про Землю вирішувати важливі питання з нарощування мінерально-сировинної бази України.

Борис Євгенович назавжди залишиться у нашій пам'яті як приклад самовідданого служіння українській науці та суспільству.

**З інтерв'ю академіка-секретаря
Відділення фізико-технічних
проблем енергетики НАН
України академіка НАН України
Олександра Васильовича
Кириленка**

З життя пішов талановитий вчений, унікальний організатор, людина, яка вміла ставити завдання і забезпечувати їх виконання, чітко розуміючи всі нюанси та особливості проблем, що виникають під час роботи.

Зварювання на землі, під водою, в космосі, в медицині — все це безпосередньо пов'язано з ім'ям Бориса Євгеновича. Йому належать тисячі унікальних розробок, які забезпечили проривні рішення за всіма цими напрямками діяльності.

Організаторський талант Бориса Євгеновича яскраво проявився при формуванні та становленні Академії наук України протягом останніх майже 60 років, в стратегічному баченні напрямів її діяльності, формуванні цілеспрямованих фундаментальних напрямів розвитку як методу вирішення ключових проблем, що стояли і стоять перед українськими вченими. Це дозволило Академії завжди бути на передньому краї розвитку науки.

Чуйна, спокійна, доброзичлива людина, яка вміла вислухати всіх, хто до нього звертався, та зробити все можливе, щоб допомогти. Як людина багатогранна він був у курсі практично

всіх проблем. Ми назавжди запам'ятаємо наради у Бориса Євгеновича щодо напрямів розвитку науки, промисловості, сільського господарства, до участі в яких залучалися всі провідні фахівці, а закінчувалися вони чітким розподілом завдань та визначенням термінів їх виконання.

Енергетика, як базова галузь економіки, постійно перебувала в полі зору Бориса Євгеновича. Особливу увагу він приділяв їй у складні періоди розвитку країни, починаючи з формування енергетичної галузі в перші роки становлення незалежності України і до останнього часу. Яскраві приклади цієї роботи пов'язані з розробками енергетичної стратегії розвитку, підтримкою планів проведення спільних робіт з провідними енергетичними підприємствами країни: Турбоатомом, Південкабелем, Південмашем, Дністровською ГАЕС та ін. Величезною була роль Бориса Євгеновича в подоланні наслідків Чорнобильської аварії.

Геній, легенда, людина з високими ідеалами в науці і житті, яскравий приклад служіння народу України. Перед нами стоїть завдання гідно продовжити справу Бориса Євгеновича.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України академіка НАН України Миколи Федоровича Шульги

Борис Євгенович багато уваги приділяв питанням, пов'язаним з ядерною енергетикою, оскільки дешева ядерна енергія є гарантією розвитку індустрії та енергетичної безпеки України. Саме за ініціативою Бориса Євгеновича в Академії у 2004 р. було створено Відділення ядерної фізики й енергетики, основними завданнями якого є науковий супровід цих напрямів та інших фундаментальних і прикладних робіт, пов'язаних з ядерною фізикою.

На початку 2000-х років було ухвалено рішення про без'ядерний статус України, внаслідок чого було вивезено всі запаси високозбагаченого урану, останні з них вивезли з ННЦ ХФТІ

на початку 2010-х років. Як компенсацію США запропонували створити в ННЦ ХФТІ установку «Джерело нейтронів», засновану на підкритичній збірці, що керується лінійним прискорювачем електронів. Борис Євгенович гаряче підтримував цю пропозицію, і США вклали в цей проєкт понад 85 млн доларів. Зараз установку вже збудовано і триває процес її пуску, завантаження палива. В останні роки за ініціативою Бориса Євгеновича було проведено кілька, поки що вузьких, нарад з обговорення можливостей створення на базі цієї установки міжнародного наукового центру. Борис Євгенович навіть «охрестив» його «мініЦЕРНОм». Американські фахівці також активно підтримали цю пропозицію і сьогодні ми працюємо над тим, щоб ця ідея втілювалася в життя.

Навіть цей окремий приклад свідчить, наскільки активно Борис Євгенович Патон працював до останніх своїх днів на благо країни, науки і Академії. Він просто не вмів інакше.

Світла пам'ять про нього збережеться в серцях всіх, хто його знав.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення хімії НАН України академіка НАН України Миколи Тимофійовича Картеля

Мені пощастило майже 50 років працювати в Академії і безпосередньо спостерігати за керівною та науково-організаційною діяльністю її президента Бориса Євгеновича Патона. У мене постійно було відчуття, що він з великою симпатією і прихильністю ставиться до учених-хіміків. Можливо, це пояснюється тим, що за фахом він матеріалознавець, і його наукова діяльність тісно перепліталася з теоретичною та прикладною електрохімією, хімічним з'єднанням металів, різних за природою речовин і композитів, а також з вивченням ролі добавок та флюсів в електрозварюванні.

Борис Євгенович знаходив час і неодноразово відвідував інститути хімічного профілю,

спілкувався з дослідниками лабораторій і відділів, які демонстрували нові проривні результати. Наприклад, він особисто ознайомився з результатами хімічних досліджень у сфері високодисперсних і поруватих матеріалів та можливостями їх використання на практиці, зокрема в оборонній сфері. Як людина зі стратегічним мисленням, він високо цінував результати світового рівня щодо пірогенного кремнезему (аеросилу), терморозширеного графіту, синтетичного активного вугілля, отримані в Інституті фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського майбутніми академіками О.О. Чуйком та В.В. Стрелком. Крилата фраза Бориса Євгеновича: «Аеросил — це сила» стала девізом для багатьох дослідників, які працювали в цьому напрямі.

Борис Євгенович охоче підтримав ініціативу зі створення відповідних спеціалізованих установ — інститутів хімії поверхні (1986 р.) і сорбції та проблем ендоекології (1991 р.). Ці інститути відіграли провідну роль у формуванні новітніх напрямів у хімії поверхневих явищ — нанохімії та фізико-хімічній медицині, зробили вагомий внесок у захист навколишнього середовища, подолання наслідків аварії на ЧАЕС, створення низки сорбційних методів лікування та зміцнення оборони нашої держави.

Співробітники Інституту хімії поверхні ім. О.О. Чуйка й досі пам'ятають виступ Бориса Євгеновича в 2011 р. на урочистостях з нагоди 25-річчя установи та відкриття меморіальної дошки її засновнику, який надихнув їх на нові звершення в роботі. Всі ми назавжди збережемо у своїх серцях світлу пам'ять про Бориса Євгеновича.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України академіка НАН України Сергія Васильовича Комісаренка

Коли згадуєш Бориса Євгеновича Патона, майже постійно використовуєш епітет «унікаль-

ний». Але він дійсно мав унікальне поєднання глибокого розуму, чіткої організованості, самодисципліни, великої сили волі, чудового розуміння людської природи і людських стосунків, що й допомагало йому у відносинах з найрозумнішими науковцями нашої країни і більше того — дозволяло керувати ними. Авторитет президента в Академії був об'єктивно беззастережним і незаперечним.

Мене завжди цікавило, коли я слідкував за думкою Бориса Євгеновича, як же йому вдається одразу відділяти актуальне від другорядного, обирати саме те правильне рішення, яке тобі спочатку навіть і не вбачається очевидним. Причому це стосувалося напрямів наук, у яких він не був експертом, а я, як мені здавалося, знав ситуацію краще за нього. Саме тому, гадаю, в Академії набули розвитку не тільки науки, близькі до фаху Бориса Євгеновича, а й, наприклад, науки про життя, гуманітаристика. Безперечно, його помічниками в цьому були широка ерудиція, вміння одразу виникнути у зміст, глибоке розуміння інформації, яку йому надавали експерти з інших наук.

Не можу не згадати підтримку Борисом Євгеновичем моїх (тоді ще зовсім молодого вченого) досліджень з впровадження в Україні технології отримання моноклональних антитіл чи досліджень впливу малих доз радіації на імунну систему ліквідаторів аварії на ЧАЕС, які керівництво МОЗ СРСР і УРСР намагалися закрити, і лише авторитет академіка Б.Є. Патона дозволив нам завершити ці унікальні для всього світу роботи.

Слід згадати також унікальне чуття Бориса Євгеновича щодо наукових кадрів. Це дозволяло йому дуже вдало підбирати керівництво Академії та її інститутів. Звісно, всіх перелічити неможливо, але назву для прикладу хоча б кілька прізвищ: П. Костюк, В. Глушков, І. Походня, В. Кухар, К. Ситник, І. Лукінов, В. Скок, В. Бар'яхтар, Ю. Митропольський, Г. Писаренко, Г. Мацука, брати А. і Д. Гродзинські.

Тому впевнено можна констатувати, що в кожному досягненні вчених Національної академії наук України є частинка участі і її президента.

**З інтерв'ю академіка-секретаря
Відділення загальної біології
НАН України академіка НАН
України Володимира Васильовича
Моргуна**

Унікальний і геніальний талант Бориса Євгеновича Патона неможливо описати коротко — це ціла славетна епоха успішного розвитку під його керівництвом науки в Україні. Скажу лише про три важливі, на мою думку, грані його діяльності.

Насамперед це майже однакове і досить активне сприяння розвитку великого різноманіття наук, представлених в Академії. Він був Президентом Усїх Наук. Що стосується генетики, яку я представляю, то після згубного впливу на неї лисенківщини Борис Євгенович домігся відновлення її розвитку в Україні, створивши відповідні наукові інститути — клітинної біології та генетичної інженерії; молекулярної біології і генетики; фізіології рослин і генетики; харчової біотехнології та геноміки та ін.

Другою важливою стороною його діяльності була постійна і велика увага до підготовки молодшої наукової зміни. Якось під час відвідання Інституту молекулярної біології і генетики поряд з обговоренням інших справ він попросив директора академіка Г.Х. Мацуку познайомити його з молодим науковцем, щоб той доповів про свої дослідження. Геннадій Харлампійович запросив мене. Борис Євгенович із цікавістю вислухав мою розповідь і після численних запитань сказав: «У середу в нас засідання Президії. Я запрошую Вас зробити там доповідь. Не хвилюйтеся, матеріалом Ви володієте, тож доповідайте те, що мені доповіли». Звісно, ця доповідь на Президії стала знаковою для мене і була гарним початком довгої та плідної наукової діяльності за батьківського сприяння Бориса Євгеновича.

Ще одним важливим аспектом діяльності Бориса Євгеновича стало надання фундаментальним дослідженням категорії цілеспрямованих, що передбачало вирішення нагальних еко-

номічних проблем нашої країни. Широта його знань була всеохопною. Він зазначав: «Я поставив собі за мету зробити зв'язки між наукою та виробництвом максимально тісними, щоб створювати і впроваджувати розробки за схемою «науковий інститут — конструкторське бюро — дослідне виробництво». Це було не просто гасло. Цьому масштабному завданню було підпорядковано всю потужну науково-організаційну систему Академії під керівництвом Б.Є. Патона.

Протягом багатьох років прикладні розробки науковців Академії наук, зокрема біологів, сприяли розвитку економіки нашої країни, охорони здоров'я людей, захисту довкілля, зміцненню обороноздатності тощо. Завдяки постійній підтримці Бориса Євгеновича наукові дослідження наших учених набули нових висот, і держава високо оцінила їх, відзначивши високими нагородами та багатьма Державними преміями.

**З інтерв'ю академіка-секретаря
Відділення економіки НАН
України академіка НАН України
Елли Марленівни Лібанової**

Унікальною особливістю Бориса Євгеновича завжди була природна цікавість — він примудрявся знайти щось нове для себе чи не в кожній розмові, уважно слухав міркування на теми, здавалося б, абсолютно далекі від його наукових інтересів. Це було помітно і на засіданнях Президії, і в особистому спілкуванні.

Попри свій вік він зберігав почуття гумору, емоції, а ці якості, на думку лікарів, більшість людей втрачає значно раніше, ніж фізичні та розумові сили, підсвідомо концентруючись на собі і зберігаючи таку необхідну енергію.

Системний стратегічний розум Бориса Євгеновича завжди чітко відокремлював дійсно важливе від того, що рано чи пізно мине і не залишить по собі навіть згадки. І, мабуть, саме

ця якість президента дала змогу зберегти Академію під час буремних, часто непередбачуваних політичних змін. Дипломатичні здібності у поєднанні з величезним досвідом та мудрістю визначили особливе місце постаті Бориса Патона у світовій науці та його унікальну роль в організації науки в Україні.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАН України академіка НАН України Валерія Андрійовича Смолія

Як історик я сприймаю людей у координатах суспільного часу. Проте Борис Євгенович був надзвичайною особистістю, яка не вписується в жодні звичні межі. Патон — це людина-епоха, яскравий інтелектуал європейського та світового масштабу, значення якого будемо усвідомлювати й осмислювати ще багато років. Феноменальна тривалість його насиченого та дивовижно продуктивного творчого життя по-всакчас вражала мене як науковця.

Історія назавжди вписала ім'я Бориса Євгеновича до анналів української та світової науки як Ученого з великої літери, як незмінного президента-керманіча Академії, як блискучого Фундатора наукових шкіл і напрямів, як проникливого Новатора, який завжди органічно сполучав прикладну та фундаментальну науку.

Як академік-секретар Відділення історії, філософії та права маю честь і обов'язок підкреслити, що саме за всебічної підтримки і сприяння Бориса Євгеновича на зламі радянської і пострадянської епох відбулося становлення новітньої академічної соціогуманітаристики. Отже, обриси сучасної структури нашого Відділення значною мірою є вислідом його організаційного хисту та розуму.

Борис Євгенович назавжди залишиться у нашій пам'яті як унікальна людина. Мене завжди дивувала глибина і багатогранність його життєвого світосприйняття, коли живий емоційний відгук поєднувався з дуже виваженою і влуч-

ною оцінкою, а буденне спостереження — з далекосяжними й напроцуд точними висновками.

Борис Євгенович умів побачити проблему в новому світлі, піднятися і представити науку з несподіваної й оригінальної перспективи. Він чудово орієнтувався у складних і динамічних ситуаціях, був готовий сприйняти інший погляд, але завжди робив це по-своєму, з властивим йому розмахом думки і водночас величезним тактом і повагою до колег. З висоти нинішнього часу розумію, що ця гармонія патонівської думки, слова й діла завжди була засадничим орієнтиром-дороговказом для всього нашого академічного життя.

Україна і Академія втратили Людину-епоху і Вченого-легенду. Борис Євгенович незаперечно посів почесне місце на скрижалях вічності, поруч із такими корифеями науки, як Володимир Вернадський, Михайло Грушевський. Нам усім гостро бракуватиме його академічної мудрості, державного мислення, фантастичної працездатності, життєвого оптимізму та незвичайної людської толерантності.

З інтерв'ю академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України академіка НАН України Миколи Григоровича Жулинського

Уявити Академію без Патона важко. Більше того, в ці скорботні дні, коли Борис Євгенович відійшов за межі земного життя, — неможливо. Він був не лише її Президентом, а й Оберегом, беззмінним Вартовим, який стояв більш як пів століття на сторожі національної науки, усвідомлюючи її важливість, інституційну цінність для державного будівництва, для утвердження незалежності України.

Борис Патон відчував себе гуманітарієм не лише зі свого обов'язку як президента Академії, а й з переконання, що становлення України як незалежної, демократичної держави європейського зразка передбачає перетворення науки, освіти, культури на пріоритетну сферу, здат-

ну примножувати інтелектуальний потенціал нації, формувати високоінтелектуальне, високотехнологічне суспільство.

Певен, Борис Євгенович пам'ятав зроблений Володимиром Вернадським запис у щоденнику 1941 року: «Величезні невдачі нашої влади — результат ослаблення нашої культурності».

Мені неодноразово доводилося спілкуватися з Борисом Євгеновичем і переконуватися в тому, що він глибоко усвідомлював: стратегічним резервом держави має бути наука і освіта, інтелектуальний потенціал, і тому він наполягав на необхідності примноження вітчизняного науково-технічного резерву і культурного потенціалу нації.

Згадую, як Борис Євгенович опікувався підготовкою до друку і виданням «Історії української культури» у 5 томах, 9 книгах, як радів виходу у світ першого Повного зібрання творів Т.Г. Шевченка у 12 томах, «Шевченківської енциклопедії» у 6 томах. Не залишалися поза його увагою й інші фундаментальні дослідження установ нашого Відділення, такі як «Історія українського мистецтва» у 5 томах, енциклопедія «Українська мова», «Словник української мови» у 20 томах, численні народознавчі праці.

Напередодні і в перші роки незалежності України всім нам, і природознавцям, і гуманітаріям, було важко, але Борис Євгенович, усвідомлюючи роль і значення гуманітарних наук на новому історичному витку державного самоздійснення українського народу, беззастережно підтримав пропозицію щодо відновлення Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського, створення Інституту української мови, Інституту народознавства, Українського мовно-інформаційного фонду та інших науково-дослідних центрів, необхідних у незалежній державі.

Це не забувається, а тому наш обов'язок берегти і розвивати ті непроминальні діяння Великого Українця — вченого з високим творчим духом і потужною інтелектуальною енергією.

З інтерв'ю члена Президії НАН України, директора Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» академіка НАН України Валерія Михайловича Гейця

Борис Євгенович Патон — це великий професіонал у науці та авторитет в управлінні. Історія науки і практики знає не так багато прикладів, коли талановитий вчений, отримавши визначні фундаментальні наукові результати, проявляє ще й надзвичайні здібності як організатор науки в країні в цілому. Сфера його успішних проєктів охопила і космос, і океан, і живу матерію. Реалізовані проєкти мали величезний вплив і продовжують впливати як на життєдіяльність, так і на охорону здоров'я людей.

Талант Бориса Євгеновича був неперевершений. Він проявлявся і в дискусіях у науковій спільноті, і в суперечках та навіть протистояннях з вищим керівництвом країни, коли на одних терезах зважувалася наукова точка зору і політична та економічна доцільність. Найвідомішим прикладом було відстоювання ним наукових поглядів щодо економічно суперечливих та екологічно небезпечних проєктів будівництва атомних електростанцій.

Усе життя Бориса Євгеновича було присвячено служінню Вітчизні. Світла пам'ять Великому Українцю і Великому Вченому!

Р.С. Два дні потому, виступаючи з промовою під час урочистостей з нагоди Дня Незалежності України, Президент України Володимир Зеленський заявив, що він ініціював заснування Державної премії імені Бориса Патона, яка присуджуватиметься за вагомий внесок у розвиток науки та видатні наукові досягнення, і вже направив до уряду відповідні документи.

Підготувала Олена Мележик